ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБОВ'ЯЗКОВОГО РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ТРАНСКОРДОННІ ОПЕРАЦІЇ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

КОБИЛЬНІК Дмитро Анатолійович - доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри податкового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6777-7963

УДК 347.73

DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.37

Обов'язкове розкриття інформації про транскордонні операції є ключовим інструментом боротьби з ухиленням від оподаткування та агресивним податковим плануванням. Глобальна тенденція до прозорості податкових відносин, зумовлена ініціативами ОЕСР та ЄС, такими як План дій BEPS, Спільний стандарт звітності (CRS) та Директива DAC6 суттєво вплинула на національну податкову політику в усьому світі. У контексті євроінтеграції України адаптація національного законодавства до стандартів ЄС є важливим етапом у забезпеченні податкової прозорості.

У статті розглядаються підходи до визначення поняття «транскордонні операції», їх класифікація та проблеми, пов'язані з їх ідентифікацією в Україні та ЄС. У той час як європейське законодавство передбачає комплексний підхід до обов'язкового розкриття інформації через DAC6, Україна стикається з труднощами в повній гармонізації своїх правових положень через відмінності в національних регуляторних традиціях та можливостях правозастосування.

Автором проаналізовано ефективність механізмів обов'язкового розкриття інформації в боротьбі зі схемами ухилення від сплати податків та підвищенні прозорості фінансових потоків. Однак ключовим викликом залишається забезпечення балансу між податковою прозорістю та захистом конфіденційної ділової та банківської інформації. Забезпечення ефективної співпраці між податковими органами, фінансовими установами та транснаціональними корпораціями має важливе значення для впровадження механізмів обов'язкового розкриття інформації без порушення законних комерційних інтересів.

Автор доходить висновку про необхідність вдосконалення законодавчої бази України відповідно до найкращих міжнародних практик з метою підвищення податкової дисципліни та фінансової безпеки, зберігаючи при цьому справедливе регуляторне середовище для платників податків.

Ключові слова: податкові правовідносини, платники податків, транскордонні операції, обов'язкове розкриття інформації, інформація про транскордонні операції, податкове планування.

Постановка проблеми

У сучасних умовах глобалізації та зростання міжнародного бізнесу питання прозорості та обов'язкового розкриття інформації про транскордонні операції платників податків набуває особливої ваги. Враховуючи євроінтеграційні прагнення України, адаптація національного законодавства до стандартів ЄС є ключовим етапом у забезпеченні економічної безпеки держави.

Обов'язкове розкриття інформації про транскордонні операції є важливим інструментом боротьби з агресивним податковим плануванням, запобігання ухиленню від сплати податків, відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Однак, існують значні розбіжності в національних правових системах, що ускладнює ефективний фінансовий моніторинг та контроль таких

операцій. Важливою є також проблема досягнення балансу між фінансовою прозорістю та захистом банківської та комерційної таємниці.

Стан дослідження проблеми

Дослідженням проблем правового регулювання обов'язкового розкриття інформації про транскордонні операції платників податків, зокрема особливостями імплементації таких правил обов'язкового розкриття інформації в окремих країнах займалася Касьяненко Л. М. [1], питаннями правової природи обов'язкового розкриття інформації – Качковський А. С. [2], практичними аспектами самостійного розкриття інформації платниками податків про транскордонні операції – Сиволап І. М. [3], питаннями трансфертного ціноутворення при здійсненні контрольованих операцій – Мельник О. П. [4], застосуванням положень DAC6 для контрольованих операцій – Мошковська О. А. [5]. Серед іноземних учених заслуговують на увагу дослідження таких науковців: Noam Noked, Zachary Marcone, Alison Tsang [6], Casi Elisa, Mardan Mohammed, Muddasani Rohit Reddy [7], Zambardino Fabio [8], Cachia Franklin [9].

Проте, залишилися поза увагою дослідників питання оцінки ефективності існуючих механізмів обов'язкового розкриття інформації про транскордонні операції в контексті боротьби з ухиленням від сплати податків.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є аналіз правових аспектів обов'язкового розкриття інформації про транскордонні операції платників податків, дослідження міжнародних стандартів та практики їх застосування, а також оцінка ефективності існуючих механізмів регулювання. Для досягнення цієї мети передбачається розв'язання таких завдань: розкрити правову природу та значення обов'язкового розкриття інформації про транскордонні операції платників податків; проаналізувати підходи до визначення поняття та видів транскордонних операцій в Україні та ЄС; проаналізувати міжнародні стандарти та рекомендації, зокрема план дій Base Erosion and Profit Shifting (BEPS), рекомендації FATF, Common Reporting Standard (CRS – загальний стандарт звітності) та їхній вплив на національне законодавство; дослідити європейське законодавство у сфері розкриття інформації про транскордонні операції та порівняти його з нормами українського права; оцінити ефективність правових механізмів розкриття інформації в контексті боротьби з ухиленням від сплати податків.

Виклад основного матеріалу

Правова природа обов'язкового розкриття інформації про транскордонні операції базується на поєднанні таких ключових правових концепцій і заходів: по-перше, *податковий контроль і прозорість транскордонних операцій*, оскільки обов'язкове розкриття інформації є інструментом державного нагляду за дотриманням податкового законодавства. Відповідно до міжнародних стандартів (OECD BEPS, CRS, FATF) цей підхід спрямований на запобігання ухиленню від сплати податків, зловживанню трансферним ціноутворенням та агресивному податковому плануванню.

По-друге, *фінансовий моніторинг та боротьба з відмиванням коштів*, оскільки розкриття інформації допомагає виявляти незаконні фінансові потоки, фінансування тероризму та ухилення від санкцій.

По-третє, *захист економічної безпеки та міжнародне співробітництво*. Держави обмінюються інформацією для боротьби з ухиленням від сплати податків, зокрема через механізми CRS (Common Reporting Standard) та CbCR (Country-by-Country Reporting). Такі заходи сприяють гармонізації податкової політики між державами та усувають можливості для уникнення оподаткування через «податкові гавані».

По-четверте, *баланс між прозорістю та конфіденційністю*, оскільки одним із викликів обов'язковому розкриттю інформації про транскордонні операції є захист комерційної таємниці та персональних даних під час обміну такою інформацією.

На думку Качковського А. С., фундаментом для запровадження обов'язкового розкриття інформації, як інструменту боротьби

з агресивним податковим плануванням, стало поняття «розмивання податкової бази» [2, с. 130].

Таким чином, правова природа обов'язкового розкриття інформації про транскордонні операції платників податків є багаторівневою і включає регуляторні, податкові, фінансові та міжнародно-правові аспекти, що забезпечують прозорість економічних відносин та фінансову безпеку.

Звертаючись до визначення поняття «транскордонні операції», інформація про які підлягає розкриттю, слід зазначити, що підходи до визначення як поняття, так і видів транскордонних операцій в Україні та ЄС мають певні відмінності, що зумовлені правовими традиціями та рівнем інтеграції в міжнародні стандарти. Так, в Україні це поняття не є чітко закріпленим на законодавчому рівні та часто трактується через призму валютного регулювання і зовнішньоекономічної діяльності. Основна увага приділяється контролю за валютними переказами, трансфертним ціноутворенням та боротьбі з ухиленням від оподаткування.

Українське законодавство щодо транскордонних операцій зосереджується на регулюванні транзакцій між резидентами та нерезидентами, а також на запобіганні виведенню капіталу в офшори.

Європейське ж законодавство визначає транскордонні операції більш комплексно через такі документи, як План дій BEPS [10] та DAC6 (Directive on Administrative Cooperation) [11], що зобов'язують розкривати певні схеми транскордонного планування. Тут увага зосереджується на прозорості, податковій звітності та боротьбі з агресивним податковим плануванням. Проте, слід звернути увагу, що План дій BEPS не містить єдиного визначення поняття «транскордонна операція», натомість, у різних кроках Плану розглядаються аспекти транскордонних операцій, які можуть призводити до розмивання податкової бази та переміщення прибутків. Більш детальне та узагальнене визначення транскордонних операцій надано в Директиві ЄС 2018/822 (DAC6) як будь-які домовленості, що стосуються більше ніж однієї держави-члена ЄС або держави-члена та третьої країни, і можуть впливати на оподаткування, обмін інформацією про фінансові рахунки чи встановлення бенефіціарів [11]. Такі операції класифікуються за різними критеріями, зокрема за видами активів (цифрові, фінансові, інтелектуальна власність) та схемами оптимізації оподаткування.

Виходячи з європейських і вітчизняних правових підходів, можна виділити такі види транскордонних операцій: 1) фінансові транзакції: а) перекази коштів між резидентами та нерезидентами, б) міжнародні інвестиції (прямі та портфельні), в) операції з віртуальними активами (криптовалютами), г) операції через платіжні системи (SWIFT, SEPA); 2) торгівельні операції: а) експорт та імпорт товарів і послуг, б) ліцензійні угоди та роялті, в) операції з інтелектуальною власністю (передача патентів, авторських прав); 3) корпоративні транзакції: а) злиття та поглинання, б) створення дочірніх компаній за кордоном), в) трансфертне ціноутворення між пов'язаними компаніями (Transfer Pricing); 4) податкові та митні операції: а) сплата податків у юрисдикціях з різними режимами оподаткування, б) операції, що підпадають під автоматичний обмін податковою інформацією (CRS, FATCA), в) маніпулювання митною вартістю; 5) трудові та соціальні операції: а) оренда робочої сили за кордоном, б) міжнародні контракти з фрілансерами, в) виплата зарплат працівникам у різних країнах; 6) цифрові транзакції: а) продаж цифрового контенту та послуг, б) операції через маркетплейси та платформи (Amazon, eBay), в) оренда серверів та хмарних ресурсів. Ця класифікація дозволяє більш точно ідентифікувати види транскордонних операцій для цілей податкового контролю та фінансового моніторингу.

Щодо міжнародних стандартів про розкриття інформації про транскордонні операції, заслуговує на увагу ініціатива ОЕСР, спрямована на боротьбу з агресивним податковим плануванням і уникненням оподаткування через транскордонні схеми, що має назву План дій BEPS (Base Erosion and Profit Shifting). Серед основних інструментів необхідно виділити: 1) Крок 12 BEPS, що зобов'язує юрисдикції запроваджувати механізми обов'язкового розкриття інформації

про транскордонні схеми, що можуть мати ознаки податкових зловживань; 2) Крок 13 BEPS – передбачає обов'язкове подання трансфертної документації та Country-by-Country Reporting (CbCR), де компанії звітують про свої прибутки, податки та економічну активність у кожній країні; 3) Крок 5 BEPS – боротьба з шкідливою податковою практикою, зокрема через розкриття інформації про реальних бенефіціарів [10].

Міжурядова організація FATF (Financial Action Task Force) встановлює міжнародні стандарти для боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму через свої рекомендації (вимоги) щодо розкриття інформації про бенефіціарних власників компаній та трастів, посилений фінансовий моніторинг транскордонних платежів, вимоги до фінансових установ і професійних посередників для виявлення підозрілих транзакцій [12]. У контексті транскордонних операцій FATF зобов'язує країни запровадити ефективні механізми обміну інформацією про фінансові потоки та бенефіціарів між країнами.

Глобальний стандарт автоматичного обміну податковою інформацією, розроблений OECP CRS (Common Reporting Standard) має такі загальні вимоги: фінансові установи зобов'язані збирати та надавати податковим органам інформацію про рахунки нерезидентів; автоматичний обмін цією інформацією між податковими органами різних країн. Для транскордонних операцій CRS дозволяє виявляти випадки ухилення від оподаткування через офшорні рахунки та складні корпоративні структури [13].

Ці міжнародні стандарти та рекомендації щодо розкриття інформації про транскордонні операції є основою для розробки національних механізмів, зокрема в рамках європейської Директиви DAC6.

Боротьба з ухиленням від сплати податків є одним з політичних пріоритетів ЄС з метою створення більш глибокого та справедливого єдиного ринку. Директива Ради ЄС 2018/822 про обов'язкове розкриття та обмін інформацією про транскордонні угоди, відома як DAC6, набрала чинності ще 25 червня 2018 року і стала шостим пакетом правок до Директиви ЄС 2011/16/EU про адміністративне співробітництво з питань оподаткування. Ключовими елементами DAC6 є поняття «транскордонності» та «підзвітності». Зазначена Директива передбачає обов'язок податкових консультантів та компаній повідомляти про потенційно агресивні податкові схеми. А наступна Директива DAC7 вимагає від цифрових платформ (наприклад, маркетплейсів) звітувати про транскордонні платежі.

Про впровадження міжнародних стандартів і європейських норм розкриття інформації про транскордонні операції у вітчизняні механізми, слід зазначити, що у 2022 році Державна податкова служба України приєдналася до Багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки (MCAA). А вже 30 вересня 2024 року відбувся перший обмін інформацією за Загальним стандартом звітності CRS.

Проаналізувавши міжнародні механізми обов'язкового розкриття інформації про транскордонні операції платників податків, слід звернути увагу на їх вразливість щодо віртуальних активів та бартерних операцій. Хоча стандарти BEPS, FATF та CRS поступово адаптуються до регулювання обігу віртуальних активів (криптовалют та токенів), зокрема, згідно з рекомендаціями FATF, криптообмінники та провайдери криптовалютних гаманців зобов'язані здійснювати ідентифікацію бенефіціарів та звітувати про підозрілі транзакції. Однак, через децентралізований характер блокчейну та анонімність криптовалют, контроль часто ускладнений. Тому міжнародні органи впроваджують так звані «Travel Rule», що зобов'язує передавати інформацію про сторони транзакції.

При зустрічних закупівлях та розрахунках потенційно вразливими для ухилення від оподаткування є бартерні транзакції, оскільки вони не передбачають грошового потоку, який можна відстежити. Слід наголосити, що Директива DAC6 ЄС зобов'язує розкривати «нетипові транскордонні схеми», включаючи бартерні операції між пов'язаними особами, якщо вони впливають на оподаткування. Проте,

на практиці відстеження таких операцій повністю залежить від ефективності податкового аудиту та моніторингу діяльності компаній.

Висновки

Ключове правило, що застосовується для обов'язкового розкриття інформації про транскордонні операції платників податків, визначає, що таке розкриття відбувається не лише у відносинах «платник податків - податковий орган», а використовує комплексний підхід, дозволяє забезпечити ефективний моніторинг транскордонних операцій та запобігти незаконним фінансовим схемам.

Міжнародні механізми обов'язкового розкриття інформації поступово стають ефективними у сфері контролю за транскордонними операціями. Однак, для повного контролю за криптовалютами та бартерними схемами постає за необхідне розширити стандарти FATF та BEPS для віртуальних активів, здійснити інтеграцію технологій блокчейн-аналітики для виявлення аномальних транзакцій, запровадити додаткові інструменти податкового аудиту для бартерних угод.

Література

1. Касьяненко Л. М., Качковський А. С. Особливості імплементації правил обов'язкового розкриття інформації про транскордонні операції платників податків у Нідерландах. *Журнал східноєвропейського права*. 2025. № 131. С. 27-32.

2. Качковський А. С. Теоретичне обґрунтування правової природи обов'язкового розкриття інформації. *Modern ways of solving the problems of science in the world:* Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference (Warsaw, Poland. February 13 – 15, 2023). С. 129-133.

3. Сиволап І. М. Практичні аспекти самостійного розкриття інформації платниками податків про транскордонні операції. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2023. № 1. С. 85-112. DOI: https://doi.org/10.33244/2617-5940.1.2023.85-112.

4. Мельник О. П. Трансфертне ціноутворення при здійсненні контрольованих операцій платниками податків. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 395-399. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.64.

5. Мошковська О. Особливості застосування положень DAC 6 для контрольованих операцій. *Облік, аналіз і аудит*. 2022. № 3 (87). С. 107- 124. DOI: http://doi.org/10.34025/2310-8185-2022-3.87.08.

6. Noked N., Marcone Z., Tsang A. The Expansion and Internationalization of Mandatory Disclosure Rules. *Columbia Journal of Tax Law*. 2022. № 13(2). P. 122-164.

7. Casi, E. E., Mardan, M. & Muddasani, R. R. (2022) So close and yet so far: The ability of mandatory disclosure rules to crack down on offshore tax evasion. (October 10, 2022). *TRR 266 Accounting for Transparency. Working Paper Series №* 104. URL: https://ssrn.com/abstract=4243856. DOI: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4243856.

8. Zambardino F. Mandatory Automatic Exchange of Information in the Field of Taxation in Relation to Reportable Cross-Border Arrangements. Analysis of the EU Directive 6804/18. *Journal of Contemporary Law*. 2019. № 1(1). P. 54-71 DOI: https://doi.org/10.31578/jcl.v1i1.37.

9. Cachia F. Tax Transparency for Intermediaries: The Mandatory Disclosure Rules and Its EU Impact. *EC Tax Review*. 2018. № 27(4). P. 206-217. DOI: https://doi.org/10.54648/ecta2018022.

10. Base erosion and profit shifting (BEPS). Action Plan. OECD. URL: https://www.oecd.org/tax/beps/.

11. Council Directive (EU) 2018/822 of 25 May 2018 amending Directive 2011/16/EU as regards mandatory automatic exchange of information in the field of taxation in relation to reportable cross-border arrangements. ST/7160/2018/INIT. OJ L 139, 5.6.2018, p. 1–13.

12. FATF Recommendations. URL: https://www.fatf-gafi.org/en/topics/fatf-recommendations.html.

13. The Common Reporting Standard (CRS). OECD. URL: https://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/common-reporting-standard/.

Kobylnik Dmytro

THEORETICAL AND LEGAL BASIS FOR MANDATORY DISCLOSURE OF INFORMATION ON CROSS-BORDER TRANSACTIONS OF TAXPAYERS

Mandatory disclosure of information on cross-border transactions is a crucial regulatory tool to combat tax evasion, aggressive tax planning, and financial crime. The global trend toward transparency in tax relations, driven by OECD and EU initiatives such as the BEPS Action Plan, Common Reporting Standard (CRS), and DAC6 Directive, has significantly influenced national tax policies worldwide. For Ukraine, aligning its legislative framework with these international standards is a vital step in ensuring economic security and strengthening financial monitoring mechanisms.

The purpose of the study is to analyze the legal aspects of mandatory disclosure of information on cross-border transactions of taxpayers, to study international standards and practices of their application, and to assess the effectiveness of existing regulatory mechanisms.

The research highlights the legal nature of mandatory disclosure and its role in ensuring compliance with tax regulations. The study examines cross-border transactions, their classification, and the challenges associated with their identification in Ukraine and the EU. While the European legal framework provides a comprehensive approach to mandatory disclosure through DAC6, Ukraine faces difficulties in fully harmonizing its legal provisions due to differences in national regulatory traditions and enforcement capacities.

Furthermore, the paper explores the effectiveness of mandatory disclosure mechanisms in mitigating tax avoidance schemes and increasing transparency in financial flows. However, a key challenge remains balancing tax transparency with protecting confidential business and banking information. Ensuring effective cooperation between tax authorities, financial institutions, and multinational enterprises is essential for implementing mandatory disclosure mechanisms without infringing on legitimate commercial interests.

This study underscores the necessity of refining Ukraine's legislative framework in line with international best practices to enhance tax compliance and financial security while maintaining a fair regulatory environment for taxpayers.

Key words: tax legal relations, taxpayers, cross-border transactions, mandatory disclosure, information on cross-border transactions, tax planning.